

והנה גם הירושלמי נלקח בשבועי הדפוס הרבים, וזריתי רובם הלאה. אפס אלה הנוסחאות שהמפרשים החליפום באחרות בלשון "ה" או "כ"ל" וכדומה. מבלי הביא הנוסחה המשובשת שהשימושה. את אלה הבאתי רובם פנימה בשנוי הנוסחאות. למען ידעם הקורא בקלקולם ובתקונם. ויראה חרושם כמה שנשתנו לטובה:

גם ענדהו להירושלמי כחרות של כרגילות טובות אשר אספתים מס' הערוך בנוסחאות שונות ובפירושו לכמה מלות ואמרים שבירושלמי אשר יאירו כספרים בכמה ערכין. שכל דבריו דבריו קבלה מדבריו רב הננאל ורב נסים גאון ז"ל. וקראתים בשם מערכת הערוך. ולפעמים הצנתי עליהם גם הערות מס' מוסף הערוך להר"ב מוספאי ז"ל, והמכתי יסודותיו על הערוך ד' חניציאה שנת הרצ"א. שהוא המשובת בין כל הוצאות הערוך (כמ"ש בעל ערוך השלם בסוף הקדמתו אות ב') וצייתי הערכין ג"כ ע"פ הערוך ההוא: **ולכך** כל אלה כנסתי אספתי אורות הגנויים בהרבה כתבי ידי רבותיו הגאונים האחרונים. הגהותיהם ופירושיהם לירושלמי. שהיו בכתובים עד כה. וגם אספתי רב פנינים מסבחי הפירושים שכבר נדפסו. ככל אשר נקבו בשער הירושלמי. וכל ככבי אור אלה סביב הירושלמי יחנו. והיו למאורות גדולים ללומדיו וחוקריו:

על כל המקראות שבאו בירושלמי. שרובם דרובם נשתנו מפני עיהם בתנ"ך. הצנתי בשולי הגליונות את נוסחת כל מקרא ומקרא כפי שהיא בתנ"ך (י): **עוד** דבר חשוב עשיתי להועלת הירושלמי. כי חלקנו הדפסת הירושלמי למסכתות מסכתות כדי שיוכל כל מסכת ירושלמית להתחבר אל אותה המסכת הבבליה. למען יהי הירושלמי סבוך ונראה להבבלי כדי שיוכל הלומד לעיין בכל ענין על דברי שני התלמודים. אשר ע"י יאירו עיני הלומד גם בבבלי גם בירושלמי. לפי שיש הרבה מאמרים הסתומים בזה ובבבלי באחד ובא זה ולומר על זה. כי התורה עניה במקום זה ועשירה במקום אחר — ועל ידי זה תרבה הדעת מאד. גם יתרבה והפשט למד הירושלמי בין הלומדים בהיותו מצוי ביד כל אדם כהבבלי. ויתגלגל הלומד מסכת בבליה ללמד עמה גם איה המסכת הירושלמית ויפוצו מעינותיו חוצה. ולמסרה זו הארכנו את מדה העלים של הירושלמי הזה שישייה למדת הש"ס בבלי של דפוסו. ואז יעלי הגליונות שרארכנום מאמנם בשנוי הנוסחאות ובחרושי גאונים רבים. ויהיו עלי הירושלמי והבבלי הזכים יחדיו:

עוד דבר נכבד עשיתי להועלת למד הירושלמי. כי חלקנו גם את התוספתא עם מפרשיה — למסכתות. באופן שהוכל כל מסכת מתוספתא להסתמך על המסכת ההיא הירושלמית. כי הגה התוספתא היא אית מראשי היסודות שהירושלמי נבנה עליה. והיה אפוא צמורה לו כהיסוד לבנינו. והיה לו למקור דעת ובונה ללומדיו. ולכן לאורה ולא יכשלו. והתוספתא היטב לו לפעמים להבנת דברי הירושלמי יותר ככמה מפרשים:

בסדר המסכתות של הירושלמי לא דקדקנו. כי רק סדרנום ע"פ סדר חלקת מסכתות הבבלי שברפוסנו. שילוו עליהם כמ"ל. ורב שרירא גאון כתב באגרתו ז"ל, "רבי כד סדרינו למתניתין לא סדרינו למסכת דא בהר חביתה אלא כל חרא הנייה באפי נפשה. מאן דניחא ליה לאקדומי מקדים לה ומאן דניחא ליה לאחרא מאחר לה ולא ידעין הי תני רבי ברישא" עכ"ל. ואכרו בתלמוד בבלי (ב"ק ק"ג ע"א), "דבריה מסכתות אין סדר למשנה". — וסדר המשנה בירושלמי וכן הסדר שלמדו הגאונים הוא משונה מכל וכל מהסדר שלפנינו בבבלי:

גם הקדמתי בראש הירושלמי את המבוא הזה שקראתיו בעם "שער חומת ירושלים" ערובו הוא אספת דברי חכמים (ווק קצתו היא כנחתי הילה) שיש בהם הועלת גדולה להקרא לדעת תולדות הירושלמי הוכנו מההו כנגנון ודרכיו. והרצאה ליכנס לטרקין עליו ליכנס לפרחור רחלה:

את כל זאת אספתי קצתו, ברתי סדרתי, רבות יעתי בעניות דעתי, בועת אמי ובעמל רוחי. למען התורה אשר יצאה מציון ודבר ה' מירושלים. זכרה לי אלה לטובה ותוכני להאות כסוב ירושלים. לחוות כי עלתה ארובה לחומת ירושלים. ויפצו וירננו יחדו רבות ירושלים. — אלה דברי המאסף שם "הסופר" (שמואל שיגא בר שלום ז"ל פייגענזאהן):

ווילנא. שנת אז יגדיל תורה לפ"ק.

ועוד) או תלמודא דבני מערבא (כ"ל, קאנטאבריוא כתיבא דתלמודא דבני מערבא) ויש שקראו לו "גמרא ירושלמית" או "גמרא דבני מערבא" (הרי"ף סוף עיוובין ועוד ועוד):

ולפי דעהי יותר יאות לו השם "תלמוד ארץ ישראל" או "תלמודא דמערבא" או "גמ' דבני מערבא" מאשר לקרותו בשם ירושלמי. לפי שהוא לא נהחבר בירושלים. כי מיכה חורבן הבית ואילך כל ימי ההנאים והאמוראים לא מצנו בית

(ב) וכבר צווח על זה מדרש"א ז"ל בהקדמתו לחדשי אגדות במסכתא ברכות ז"ל ואנב גריא ראיתי עוד להזכיר בדבר הנוגע גם בהלכות שיש סתכמי הדור צנראה להם סתוך קושיא ודקדוק מה לדגיה כגמ' ונשכש נוסחאות הישנות ופי דעהו ובעל המדעים היואה דגה' זו חושב בלבו כי היא אמיתית ומביאה בתוך הדפסות אחרות הדפסות מחדש ולפעמים המעיין היטב נדגהות אלו יכצא בהם סעות גמור ושיבוש כאשר ידוע, לא יצא בכמה כסכתות כי בדרכים חדשים נכצא כמה הגהות כגמ' כחוסר וכגדעון שאין להם עיקר ושורש אבל הם סעות גמור למעיין בהם כל הצורך ונוסחאות הישנות ישירות הם בלי דגה' ויש לכל היא ורד על דבר י"י להקדור בזה ופן ישות התלמידים הבאים צמי דתלמוד את מים המארים האלה ויש לנו למדות ולגדור בעל המדעים שלא ישגה בשום דגה' שאינה ברורה ופשוטה לכל וגם אם יהיה נראה לו דגה' ברורה יניח נוסחא אישגא במקומה ויעמיד הגה' מן הצד בגליון. כל זאת ראיתי בלבי ואמרתי להעלות על הספר להקדור לב המעינים בהלכות ובסדרים שהיו זרזים וגזריים עכ"ל. ועי' מ"ש הרמ"א ביו"ד סי' רע"ט סק"א. ז"ל ואין להציה שום ספר על פי הסברא כ"א בראה ברורה שיש בו טעות (ורב ר' דוד כהן בית ס' וחרם קדמוני) וע"ש בבבלי דגה' א' סי' ב' ודברי דרכב"ן שכתבא שם ומסיים: והנהגת כפרים בסברא עבירה גמורה וראוי לנדות עליה וע"ש כמ"ל כי ג' שכתבא כהשגות יד אלהו סיכין ב"ז שהביא הגהות דרכב"ן ע"ז וכתב דהיינו כשרוצה למחוק הנוסחא הישנה ולהעמיד נוסחא אחרת ע"פ הסברא זו אין נכון אבל להעמיד שניהם ולכתוב בצדו סברתו אינו בכלל זה:

(ג) והאי תנא ירושלמי ויהיג אוצר בלום לתורה ולהכמה דהה"ש סר בער ראמנער מוילנא ז"ל. כבר דפלא הגדיל לעשות לשלול יסוד הדומה הפרוצה הזאת והסיע אכנים גדולות אכנים יקרות מדררי קודש. נוסחאות מקורות מסמרי הירושלמי המובאים בספרי הקדמונים. וינכנס באוצרות חבויי הדרכים, אהבת ציון וירושלים" אשר אין לשער ולהעריך את יקרת ההועלת גדולה שהביאה מלאכת הקודש הזאת לחקון חומת ירושלים. כי מי יתן לנו מקורים להנוסחאות האמתיות יותר גאונים מנוסחאות הקדמונים אשר שאנום כמקוריהם הראשונים שלא נשתנו. עוד הגדיל הרב המחבר לעשות כי אפס בספריו גם כאמרים רבים של הירושלמי שמוכחים בספרי הראשונים והסרו בכל ספרי הירושלמי שיפנינו. וכבר הגיעה כלאכתו היקרה הזאת לשלשה קשר ספרים שנדפסו. הסותרים יותר סעל עניי שלשי ירושלמי. מלכד הכוכן בירו לבנין זה בכ"י. ויהי שזכה לנלות כלאכתו זאת עד גביא ולראות בהדפסת ירושלמי מיכד באבני קודש אלה בנוסחאות הקדמונים שאכף ובמלוא דחכים שקבץ. ויקרים בהירושלמי דבר הנביא, ויס דחיק בספריים... ובר בניך למודי ה' (ישעיה נ"ד י"א—י"ג): (ד) על השנויים שבמקראות שבירושלמי שאל רב נהשק בר ברכיה טרב האי גאון מובא בהשו' הגאונים (ש"ל ע"ה מק"ג, ליק התרכ"ל בסוף סי' מ"ו). ז"ל ואם נאמר כי אנו כא"י לא כתבו הפוסקים כמו שהן מפני שלא שרמטו ולמה לא שרמטו וכתבו הפוסקים אלא הפוסקים. והשיב רב האי, ולענין כאי דשנו דהם פסוקי ואקדמו ואחרו (ואחרו) מהו מילתא רלא משום שרמטו אלא כשוכן שלא יכתבו פסוק כצורתו והיה כשולח ביד גוים... עכ"ל. ולפי דעהי דבעם לפי שלמדו אז בעל פה וכדי שלא לעבור על האיסור לומר בעל פה דברים שכתב לכן שינו לשון המקרא. וכשהגדילו בשנוי הלשון כתבו כן גם בבגלותיהם. וכן נעתי ע"י רבנתיקים המדפסים:

בשכלם החריקו. או כי נוכחו אשר משחתם במ ואי אפשר לקיימם ויחרצו משפטם לשנותם לניסוח אחרות שהולידתם בינתם. לישר ולישב על פיהן את פשטן של הסוגיות והמאמרים. ואיש איש שינה את הגורסות כפי השגת שכלו וכ"א עשה בהירושלמי כאדם העושה בשלו. אבל לרוב לא נרפא הנגע. ונחם נפוצו אל הסלעים האלה כמה קבין מחי חכמים. כי הגה כשם שביצה רקובה אחת מבאישה ובקלקלת את כל העיסה ואין לה תקנה כך שבוש מלה אחת ולפעמים אפילו שבוש אות אחת משבשת לפעמים את כל הסתמי. ואין לה תקנה כל עוד עיהיביש במעיה:

ועוד יותר רבתה הרעה שאינה מדפסים נואלו להדפיס בהירושלמי את הגרסאות החדשות שהמציאו איה מפרש מדעתו. והדפיסום תחת הגרסאות הישנות (י). ותחת "גמרא ירושלמית" יצאה לנו אפוא גמרא של ספר ש פלוגי עם גרסאותיו שהידען כפי השגתו. והי הירושלמי כשרה הפקר כבקעה פרוצה אשר אין לה נדר. כי גם המפרשים גם המדפיסים פרצו גדרו והי למרכס ועלה שמד ושיה. וחומת ירושלים מפרצת! —

ויהי בשנת הע"ר ויער ה' את רוח הנדיב הגדול כליל המדעים פאר ישראל הרה"ח השוע הבארוך מר דוד גינצבורג ז"ל בפטרבורג. ויפרש כנפיו על דפוסו והחזיק בו בנמחתו לנפול לרגלי הצרות שתקפו על ישראל. והאציל עליו מרותו כאונו והוטו לכוננו ולחזקו למען הרחיב הגדיל פעולתו להועלת ספרות ישראל. אשר מעודו נתן הנדיב את נפשו עליה לרובם את קרנה להגדילה ולהאדירה. ויחן את לבו להעשירה עושר רב במרגליות טובות הצפונות במצפוני האוצרות רבות מאד. המה המן כתבי ידי רבותיו הגדולים הנפוצים וטכונים בגנוי אוצרות הספרים בכל קצות תבל. ולא זכינו לאורם בדפוס. וראשון לכל אותה נפשו מאד להוציא לאור תלמוד ירושלמי מתוקן ומשובלל בנוסחאות מדויקות ובהגהה מדויקת. לרפא הריסותיו ולגדור פרציו. ותהי ראשית דברו אלינו לאמר, "הבו נא ונבנה את חומת ירושלים אשר הם פרוצים. נסדום את הפרצים כי רבו. ונרפא את הריסותיהן. ואשלמה נא את נררי זה אשר נדרתי לה' עוד בימי נעורי להעלות ארובה לחומות ירושלים ולרפא שבריה ולגדור את פרציה. ככל אשר אוכל". —

והנה פתאום פרץ ה' פרץ גדול בישראל. כי עוד במרם שעברה שנה אחת לק ח אלהים מעל ראשי ישראל את דוד בחירו. ויסר את נזר עמו מעל ראשו "ביום כ"ב ככלו שנת תרע"א". והי אבל כבד לישראל ותאבל עמו גם ספרותנו הקדושה. כי אברה כלי חמדה. סנינה ומשיעה. — והי אחרי מותו ולא מצאה עוד ידנו די חיל לסדר מחדש תלמוד ירושלמי מתוקן ומשובלל כאשר היה עם לבב דוד. וכימנו דברי הסת, "הי הזה" במקצתם. כפי אשר עלתה בידנו. וקנינו את השמערעאטיפין של הירושלמי פיעטורקוב. על מנת לתקנו ולעזור לשכלולו ככל אשר תמצא ידנו. ואנכי מלאתי את ידי קודש לה' ולהורו כרצון דוד עבדו. ואספתי אבנים יקרות אבני קודש לסתים הפרצים ביסוד החומה. המה פרצות שבועי הנוסחאות אשר ערו וערערו את יסוד התלמוד הזה. וכנסתי נוסחאות הראשונות בירושלמי ככל אשר מצאה ידי. ממקורים הנקובים בשער הירושלמי הזה. אשר רובן מקורות ועקריות שלא חלו בהן ידים. בהן ימצאון סלות שונות מתוקנות לאין מספר. וגם שורות שלמות שחסרות או מעורבות בספרי הירושלמי שלפנינו. ונירסות מנירסות שונות שרובן דרובן אמתתן בולטת ומוכחת. ותועלתן הגדולה טובנת לכל מבין. ויאירו את עיני הקוראים ויעמידו את הלומדים על מכון האמת. וילמדום בינה בירושלמי יותר הרבה מכל פירושי המפרשים והקניניהם. כי הלא אמת אחת טובה מסאה פלפולים (י):